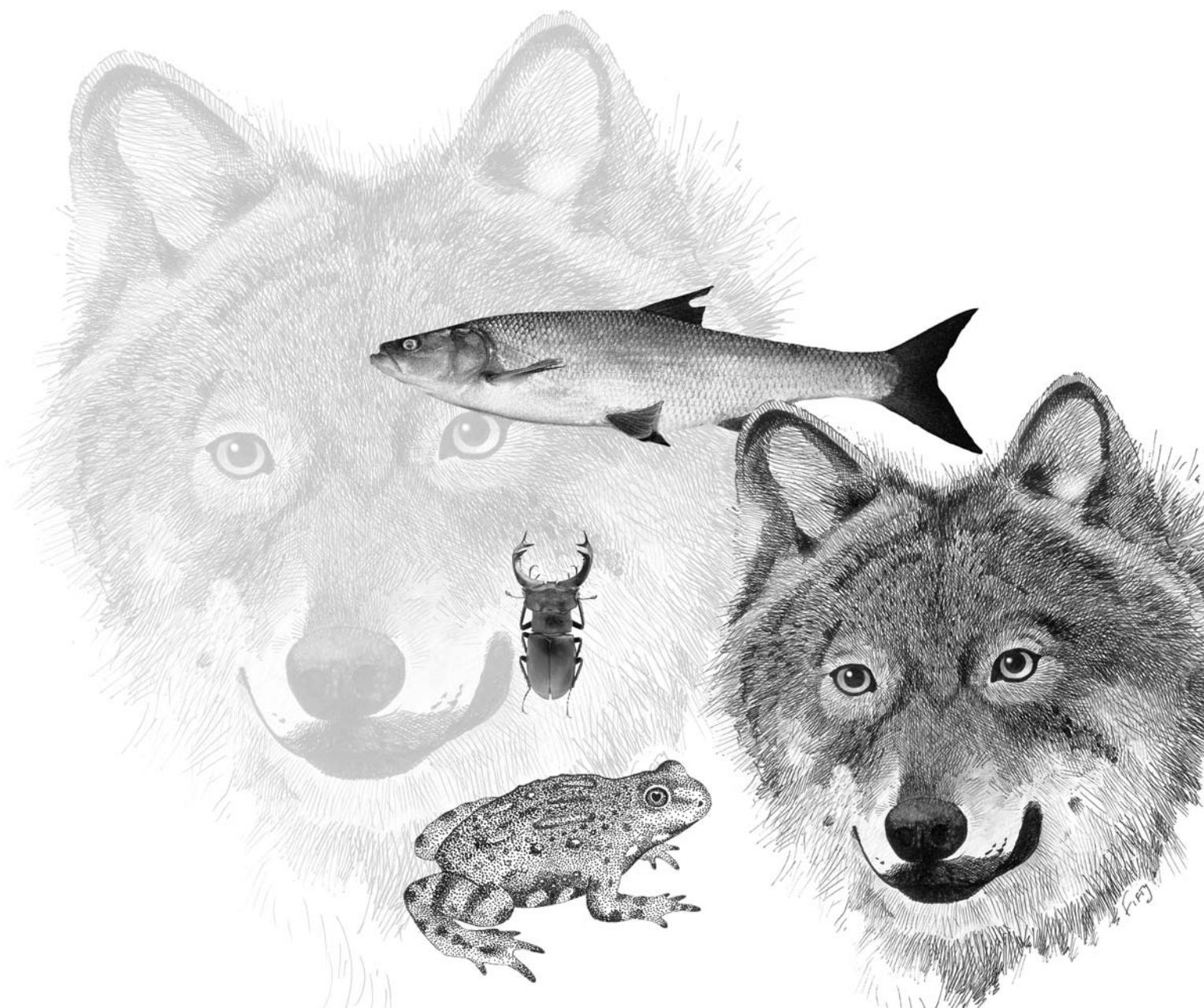

Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny

Natura 2000

Gatunki zwierząt (z wyjątkiem ptaków)

TOM 6.

Gatunki Zwierząt (z wyjątkiem ptaków). Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny. Tom 6. Praca zbiorowa pod redakcją: prof. Zbigniewa Witkowskiego (Bezkręgowce), dr Pawła Adamskiego (Bezkręgowce), prof. Ryszarda Bartła (Ryby), dr Andrzeja Kepela (Płazy i gady, Ssaki), prof. Andrzeja Bereszyńskiego (Ssaki)

Wydawca:
Ministerstwo Środowiska
ul. Wawelska 52/54, 00-922 Warszawa
www.mos.gov.pl

ISBN 83-86564-43-1
Warszawa 2004 r.
Nakład 1350 egz.

Korekta i redakcja techniczna: Małgorzata Juras

Skład, łamanie i druk:
Naj-Comp s.j.
ul. Minerska 1, 04-506 Warszawa
e-mail: studio@najcomp.com.pl

Zalecany sposób cytowania:

Adamski P., Bartel R., Bereszyński A., Kepel A., Witkowski Z. (red.) 2004. Gatunki Zwierząt (z wyjątkiem ptaków). Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny. Ministerstwo Środowiska, Warszawa. T. 6, s. 500.

lub:

Kolma R. 2004. Jesiotr bałtycki. W: Adamski P., Bartel R., Bereszyński A., Kepel A., Witkowski Z. (red.) Gatunki Zwierząt (z wyjątkiem ptaków). Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny. Ministerstwo Środowiska, Warszawa. T. 6, s. 193-197.

Spis treści

Przedmowa Głównego Konserwatora Przyrody	7
Przedmowa Dyrektora Departamentu Ochrony Przyrody Ministerstwa Środowiska	9
BEZKRĘGOWCE Z. Witkowski, P. Adamski	11
1. Współpracownicy	14
2. Część ogólna	16
2.1. Przedmiot opracowania	16
2.2. Układ poradnika	16
2.3. Zbiór i opracowanie danych o występujących w Polsce gatunkach ważnych w skali Europy, zawartych w Załączniku II Dyrektywy Siedliskowej i dołączonych do aneksu w Traktacie Akcesyjnym	16
2.4. Szczegółowe informacje o gatunku	16
2.5. Zestawienie gatunków bezkręgowców i ich siedlisk	19
2.6. Specyfika i znaczenie omawianych gatunków dla fauny krajowej	20
2.7. Synonimy i nazewnictwo gatunków	22
2.8. Informacje dodatkowe	22
3. Część szczegółowa – opisy gatunków	23
3.1. Owady (<i>Insecta</i>)	23
Ważki (<i>Odonata</i>) R. Bernard	23
4045 Łątka ozdobna (<i>Coenagrion ornatum</i>) R. Bernard	25
1037 Trzepla zielona (<i>Ophiogomplus cecilia</i>) R. Bernard	30
1042 Zalotka większa (<i>Leucrrhinia pectoralis</i>) R. Bernard	35
Motyle (<i>Lepidoptera</i>) J. Buszko	39
1078 Krasopani hera (<i>Euplagia quadripunctaria</i>) J. Buszko	41
1071 Strzępotek edypus (<i>Coenonympha oedippus</i>) J. Buszko	43
4030 Szlaczkoń szafraniec (<i>Colias myrmidone</i>) J. Buszko	45
1074 Barczatka kataks (<i>Eriogaster catax</i>) J. Buszko	47
1065 Przeplatka aurinia (<i>Euphydryas aurinia</i>) J. Buszko	49
1052 Przeplatka maturalna (<i>Euphydryas maturalna</i>) J. Buszko	51
1060 Czerwończyk nieparek (<i>Lycaena dispar</i>) J. Buszko	53
4038 Czerwończyk fioletek (<i>Lycaena helle</i>) J. Buszko	55
1061 Modraszek nausitous (<i>Maculinea nausithous</i>) J. Buszko	57
1059 Modraszek telejus (<i>Maculinea telejus</i>) J. Buszko	59
4042 Modraszek eroides (<i>Polymmatous eroides</i>) J. Buszko	61
9003 Sówka puszczykówka (<i>Xylomoia strix</i>) J. Buszko	63
Chrzęszcze (<i>Coleoptera</i>) J. M. Gutowski, D. Kubisz	65
1920 Ponurek Schneidera (<i>Boros schneideri</i>) D. Kubisz	67
1085 Bogatek wspaniały (<i>Buprestis splendens</i>) J. M. Gutowski	71
4014 Biegacz urozmaicony (<i>Carabus variolosus</i>) D. Kubisz	75
9001 Biegacz Zawadzkiego (<i>Carabus zawadzki</i>) D. Kubisz	79
1088 Kozioróg dębosz (<i>Cerambyx cerdo</i>) J. M. Gutowski	82
1086 Zgniotek cynobrowy (<i>Cucujus cinnaberinus</i>) D. Kubisz	88
1081 Pływak szerokobrzeżek (<i>Dytiscus latissimus</i>) D. Kubisz	91
1082 Kreślinek nizinny (<i>Grophoferus bilineatus</i>) D. Kubisz	95
1079 Pilnicznik fiołkowy (<i>Limoniscus violaceus</i>) D. Kubisz	99
1083 Jelonek rogacz (<i>Lucanus cervus</i>) D. Kubisz	102
1923 Średzinka (<i>Mesosa myops</i>) J. M. Gutowski	106
1084 Pachnica dębowa (<i>Osmoderma eremita</i>) D. Kubisz	111
1924 Pogrzybnica Mannerheima (<i>Oxyporus mannerheimii</i>) D. Kubisz	115
4021 Konarek tajgowy (<i>Phryganophilus ruficollis</i>) D. Kubisz	118
*4024 Sichrawa karpacka (<i>Pseudogaurotina excellens</i>) J. M. Gutowski	121
1925 Rozmiazg kolweński (<i>Pytho kolwensis</i>) D. Kubisz	124
4026 Zagłębek bruzdkowany (<i>Rhysodes sulcatus</i>) D. Kubisz	127

*1087 Nadobnica alpejska (<i>Rosalia alpina</i>) J. M. Gutowski	130
3.2. Mięczaki (<i>Mollusca</i>) K. Zajac	135
4056 Zatokczek łamliwy (<i>Anisus vorticulus</i>) K. Zajac	137
1029 Skójka perłorodna (<i>Margaritifera margaritifera</i>) K. Zajac	141
1032 Skójka gruboskorupowa (<i>Unio crassus</i>) K. Zajac	145
1014 Poczwarówka zwężona (<i>Vertigo (Vertilla) angustior</i>) K. Zajac	149
1015 Poczwarówka zmienna (<i>Vertigo (Vertigo) genesii</i>) K. Zajac	152
1013 Poczwarówka Geyera (<i>Vertigo (Vertigo) geyeri</i>) K. Zajac	155
1016 Poczwarówka jajowata (<i>Vertigo (Vertigo) moulinsiana</i>) K. Zajac	158
4. Aneksy	163
Aneks 1. Objasnienia niektórych terminów	165
Aneks 2. Bibliografia ogólna	166

RYBY R. Bartel **167**

1. Współpracownicy	169
2. Część ogólna R. Bartel	171
2.1. Przedmiot opracowania	171
2.2. Układ poradnika	172
2.3. Zbiór i opracowanie danych o występujących w Polsce gatunkach ważnych w skali Europy, zawartych w Załączniku II Dyrektywy Siedliskowej	172
2.4. Specyfika i znaczenie omawianych gatunków dla fauny krajowej	176
3. Część szczegółowa – opisy gatunków	179
1095 Minóg morski (<i>Petromyzon marinus</i>) A. Witkowski	181
1098 Minóg ukraiński (<i>Eudontomyzon mariae</i>) A. Witkowski	184
1099 Minóg rzeczny (<i>Lampetra fluviatilis</i>) A. Witkowski	187
1096 Minóg strumieniowy (<i>Lampetra planeri</i>) A. Witkowski	190
1101 Jesiotr bałtycki (<i>Acipenser sturio</i>), (<i>Acipenser oxyrhynchus</i>) R. Kolman	193
1103 Parposz (<i>Alosa fallax</i>) T. Heese	198
1102 Aloza (<i>Alosa alosa</i>) T. Heese, K. Skóra	204
2503 Brzanka (<i>Barbus peloponnesius</i>) A. Boroń	210
2511 Kiełb Kesslera (<i>Gobio kessleri</i>) T. Heese	213
1124 Kiełb białopłetwy (<i>Gobio albipinnatus</i>) T. Heese	217
1134 Różanka (<i>Rodeus sericeus amarus</i>) M. Przybylski	221
1130 Boleń (<i>Aspius aspius</i>) A. Mamcarz, R. Kujawa	225
4009 Strzebla błotna/przekopowa (<i>Eupallasella perenurus</i>) J. Wolnicki	229
2522 Ciosa (<i>Pelecus cultratus</i>) J. Terlecki	234
1149 Koza (<i>Cobitis taenia</i>) A. Boroń	237
1146 Koza złotawa (<i>Sabanejewia aurata</i>) A. Boroń	241
1145 Piskorz (<i>Misgurnus fossilis</i>) A. Boroń	245
1105 Głowacica (<i>Hucho hucho</i>) A. Witkowski	249
1106 Łosoś (<i>Salmo salar</i>) R. Bartel	253
1163 Głowacz białopłetwy (<i>Cattus gobio</i>) A. Witkowski	258
4. Aneksy	261
Aneks 1. Przynależność taksonomiczna opisywanych gatunków	263
Aneks 2. Objasnienia niektórych terminów	265
Aneks 3. Indeks wykorzystywanych skrótów	266
Aneks 4. Bibliografia ogólna	267

PLĄZY I GADY A. Kepel **277**

1. Współpracownicy	279
2. Część ogólna A. Kepel	280
2.1. Ogólne informacje o Poradnikach	280
2.2. Znaczenie Poradników dla innych planów i programów	280
2.3. Układ i zawartość Poradnika	281
2.4. Podsumowanie wybranych danych z opisów płazów i gadów	282

2.5. Wpływ ochrony omawianych gatunków na ochronę innych zagrożonych elementów fauny Polski	285
3. Część szczegółowa – opisy gatunków	287
1166 Traszka grzebieniasta (<i>Triturus cristatus</i>) P. Zieliński	289
2001 Traszka karpacka (<i>Triturus montandoni</i>) W. Babik	294
1188 Kumak nizinny (<i>Bombina bombina</i>) J. M. Szymura	298
1193 Kumak górski (<i>Bombina variegata</i>) J. M. Szymura	303
1220 Żółw błotny (<i>Emys orbicularis</i>) S. Mitrus	309
4. Aneksy	315
Aneks 1. Objasnienia niektórych terminów	317
Aneks 2. Bibliografia ogólna	318
SSAKI A. Bereszyński, A. Kepel	321
1. Współpracownicy	323
2. Część ogólna A. Bereszyński, A. Kepel	327
2.1. Przedmiot opracowania	327
2.2. Układ poradnika	328
2.3. Zbiór i opracowanie danych o występujących w Polsce gatunkach ważnych w skali Europy, zawartych w Załączniku II Dyrektywy Siedliskowej	328
2.4. Specyfika i znaczenie omawianych gatunków	332
3. Część szczegółowa – opisy gatunków	343
1304 Podkowiec duży (<i>Rhinolophus ferrumequinum</i>) T. Postawa	345
1303 Podkowiec mały (<i>Rhinolophus hipposideros</i>) R. Szkudlarek	350
1323 Nocek Bechsteina (<i>Myotis bechsteini</i>) M. Ciechanowski, K. Piksa	357
1324 Nocek duży (<i>Myotis myotis</i>) M. Kowalski, B. Wojtowicz	363
1318 Nocek łydkowłosy (<i>Myotis dasycneme</i>) M. Ciechanowski, T. Kokurewicz	368
1321 Nocek orzęsiony (<i>Myotis emarginatus</i>) J. Furmankiewicz, T. Postawa	374
1308 Mopek (<i>Barbastella barbastellus</i>) G. Lesiński, M. Kowalski	381
*1352 Wilk (<i>Canis lupus</i>) W. Jędrzejewski, A. Bereszyński	386
1361 Ryś euroazjatycki (<i>Lynx lynx</i>) H. Okarma	395
1363 Żbik (<i>Felis silvestris</i>) H. Okarma	400
*1356 Norka europejska (<i>Mustela lutreola</i>) J. Romanowski	406
2633 Tchórz stepowy (<i>Mustela eversmanni</i>) J. Romanowski	409
1355 Wydra (<i>Lutra lutra</i>) S. Sikora	412
*1354 Niedźwiedź brunatny (<i>Ursus arctos</i>) Z. Jakubiec	417
1938 Foka obrączkowana (<i>Phoca hispida</i>) K. Skóra, I. Kuklik	423
1365 Foka pospolita (<i>Phoca vitulina</i>) K. Skóra, I. Kuklik	427
1364 Foka szara (<i>Halichoerus grypus</i>) K. Skóra, I. Kuklik	431
*4003 Świstak tatrzański (<i>Marmota marmota latirostris</i>) W. Gąsienica-Byrcyn	436
1335 Suseł moręgowany (<i>Spermophilus citellus</i>) M. Jurczyszyn, E. Zgrabczyńska, B. Kala	440
*2608 Suseł peretkowany (<i>Spermophilus suslicus</i>) M. Piskorski	445
2612 Darniówka tatrzańska (<i>Microtus tatricus</i>) E. Zgrabczyńska, M. Jurczyszyn	451
2021 Smużka stepowa (<i>Sicista subtilis</i>) M. Jurczyszyn, E. Zgrabczyńska	454
1337 Bóbr europejski (<i>Castor fiber</i>) R. Dzieciolowski	457
*2647 Żubr (<i>Bison bonasus</i>) W. Olech	463
*4006 Kozica tatrzańska (<i>Rupicapra rupicapra tatrica</i>) W. Gąsienica-Byrcyn	469
1351 Morświn (<i>Phocoena phocoena</i>) K. Skóra, I. Kuklik	473
4. Aneksy	479
Aneks 1. Przynależność taksonomiczna opisywanych gatunków	481
Aneks 2. Objasnienia niektórych terminów	483
Aneks 3. Indeks wykorzystywanych skrótów	485
Aneks 4. Bibliografia ogólna	486

Przedmowa

Szanowni Państwo

1 maja 2004 roku Polska stała się pełnoprawnym członkiem Unii Europejskiej. Oznacza to równe prawa, ale i równe obowiązki. Obowiązki najważniejsze to przyjęcie i respektowanie prawa unijnego w naszym kraju, w tym prawa dotyczącego ochrony przyrody. Unia Europejska przygotowała w tej dziedzinie dwie dyrektywy: Dyrektywę Ptasią i Dyrektywę Siedliskową. Ich efektem jest zobowiązanie państw należących do UE do utworzenia na swoim terytorium Europejskiej Sieci Obszarów Chronionych Natura 2000. Ponieważ obligacja ta dotyczy również Polski, 1 maja 2004 roku wystaliśmy do Komisji Europejskiej nasze propozycje sieci. Znajdują się wśród nich 72 obszary specjalnej ochrony ptaków oraz 184 specjalne obszary ochrony siedlisk wyznaczone dla ochrony siedlisk przyrodniczych innych niż ptaki oraz gatunków zwierząt i roślin.

Wstępny etap wdrażania sieci Natura 2000 w Polsce mamy już za sobą. Utworzyliśmy sieć obszarów Natura 2000 oraz dostosowaliśmy polskie prawodawstwo w tej dziedzinie do wymogów unijnych. Teraz przyszedł czas na kolejny etap naszej pracy: tworzenie planów ochrony obszarów Natura 2000 oraz przygotowanie monitoringu stanu siedlisk i gatunków, na podstawie których obszary te powołano. To wielka praca i wielkie wyzwanie. Plany ochrony i monitoring wymagają mobilizacji służb ochrony przyrody i przyrodników, wymagają też porozumienia z lokalnymi społecznościami i wszystkimi zainteresowanymi innymi niż ochrona przyrody użytkowaniem tych obszarów.

Po to, aby zarządzanie siedliskami i gatunkami, które wskazano w Dyrektywach, było jednolicie rozumiane i wdrażane na całym obszarze kraju, obok zapisów prawa potrzebne są poradniki wyjaśniające zawiłości interpretacyjne oraz wskazujące, jakie siedliska i jakie gatunki, gdzie i w jaki sposób należy chronić. Dlatego też Francja, nasz partner w ramach współpracy bliźniaczej, bogatsza w ponad dziesięcioletnie doświadczenia nad wdrażaniem obu Dyrektyw, zaproponowała nam przygotowanie i opublikowanie poradników ochrony siedlisk i gatunków zawartych w załącznikach do Dyrektyw i występujących w Polsce w oparciu o książki sprawdzone już u siebie.

Poradniki przygotowane przez liczną grupę polskich ekspertów przeznaczone są przede wszystkim dla służb obszarów Natura 2000. Informacje zawarte w rozdziale dotyczącym potencjalnych zagrożeń oraz zalecanych metod ochrony zostały skonsultowane i uzgodnione z Departamentem Leśnictwa Ministerstwa Środowiska, Departamentem Zasobów Wodnych Ministerstwa Środowiska, Ministerstwem Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Generalną Dyrekcją Lasów Państwowych oraz Regionalnym Zarządem Gospodarki Wodnej w Gdańsku. Ich celem jest zapewnienie dostępu do podstawowej wiedzy o gatunkach i siedliskach. Pracownik obszaru Natura 2000 powinien umieć rozpoznawać gatunki i siedliska zawarte w załącznikach do Dyrektyw, powinien wiedzieć, gdzie one w Polsce występują, powinien też znać ich biologię, wymagania środowiskowe, a także ich zagrożenia oraz sposoby ochrony. Poradniki podają również proponowane sposoby ochrony, co powinno ułatwić konstruowanie planów ochrony poszczególnych obszarów naturalnych, a także realizację planów i programów ochrony. Poradniki powinny również pomagać w pracy służbie leśnej, służbom rolnym, przyrodnikom oraz wszystkim miłośnikom przyrody, którzy zajmują się jej ochroną.

Poradniki, obok wiedzy specjalistycznej, zawierają również podstawową wiedzę o sieci Natura 2000 w Polsce i zasadach jej powstania. Sprostanie potrzebom wiedzy i informacji na ten temat jest ważnym wyzwaniem służb ochrony przyrody. Informacje o zasadach kreowania sieci, pracach dotyczących selekcji i tworzenia poszczególnych jej elementów, zasadach ochrony, monitoringu, użytkowania, a także walorach przyrodniczych zachowanych na ich obszarze powinny być prowadzone równoległe do prac nad tworzeniem sieci Natura 2000. Dlatego też staramy się w Ministerstwie Środowiska przygotowywać wiele informacji na ten temat, informacji o różnym stopniu zaawansowania i wiedzy przyrodniczej. Cykl poradników ochrony siedlisk i gatunków naturalnych stanowi kolejne takie opracowanie. Poradniki docierają do rąk Państwa dzięki pomocy merytorycznej Francji, naszego bliźniaczego partnera, wybranego przez Polskę w ramach współpracy przedakcesyjnej Unii Europejskiej. Mam nadzieję, że dzięki poradnikom łatwiej będzie planować i zarządzać ochroną obszarów Natura 2000 w naszym kraju.

Prof. dr hab. Zbigniew Witkowski
Główny Konserwator Przyrody
Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Środowiska

Poradniki ochrony siedlisk i gatunków są jednym z cennych efektów wdrażania Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000 w Polsce w ramach polsko-francuskiego porozumienia bliźniaczego.

Ochrona siedlisk przyrodniczych i gatunków, dla których wyznacza się obszary Natura 2000, wymaga odpowiedniej wiedzy o tych siedliskach i gatunkach oraz wiedzy o sposobach ich ochrony, w szczególności w warunkach gospodarczego użytkowania ekosystemów.

W polskiej literaturze, jak też w aktach prawnych ochrony przyrody, brakowało opracowania w takim zakresie, jaki zawiera niniejszy zbiór poradników. Szczególnie istotne są dane dotyczące biologii gatunków, ich występowania i metod ochrony, a także liczebności populacji i czynników zagrażających tym gatunkom. Podobnie też w odniesieniu do siedlisk przyrodniczych poradniki zawierają ogrom danych, w tym dane dotyczące rozmieszczenia geograficznego, stanu zachowania, czynników zagrażających i metod ochrony.

Poradniki są zbiorem dotychczasowej wiedzy o siedliskach i gatunkach, zgromadzonej w najważniejszych ośrodkach naukowych w Polsce przez wybitnych specjalistów. Są one cennym opracowaniem przygotowanym na użytek nie tylko osób zainteresowanych ochroną obszarów Natura 2000, lecz także wszystkich służb ochrony przyrody oraz jednostek organizacyjnych i osób użytkujących ekosystemy przyrodnicze, a także tych, których działalność ma wpływ na ochronę siedlisk przyrodniczych i gatunków.

Poradniki z pewnością będą przydatne podczas przekazywania wiedzy o ochronie przyrody, na różnych szczeblach edukacji.

Autorom poradników oraz wszystkim, którzy mają swój wkład w ich opracowanie, składam wyrazy uznania i podziękowania za trud włożony w staranność opracowania.

Korzystającym z poradników życzę przyjemnej lektury.

Dr inż. Jan Wróbel
Dyrektor Departamentu Ochrony Przyrody

